

Programski prevodioci (vežbe)

Formalne gramatike
Konačni automati

Formalne gramatike

Formalna gramatika je uređena četvorka:

$$G=(V_N, V_T, S, P)$$

gde je:

V_N - skup neterminalnih simbola,

V_T - skup terminalnih simbola

S - startni simbol gramatike

P - skup smena.

$V = V_N \cup V_T$ - azbuka jezika,

$V_N \cap V_T = \emptyset$.

$P: X \rightarrow Y, X \in V^* V_N V^*, Y \in V^*$

Pravila za definisanje formalnih gramatika

- Gramatika mora da bude redukovana.
    - Redukovana gramatika je gramatika koja ne sadrži beskorisne smene.
    - Beskorisne smene su one koje sadrže simbole koji ne mogu da budu izvedeni iz startnog simbola gramatike, ili smene koje sadrže “beskonačne” simbole.
  - Gramatika ne sme da bude nejednoznačna.
    - Kod nejednoznačnih gramatika za jedan ulazni niz je moguće kreirati veci broj sintaksnih stabala.
-

Primer neredukovane gramatike

$G = (\{W, X, Y, Z\}, \{a\}, W, P)$

P: $W \rightarrow aW$ (1)

$W \rightarrow Z$ (2)

Neupotrebljiva jer je Z
beskonačan simbol.

$W \rightarrow X$ (3)

$Z \rightarrow aZ$ (4)

Neupotrebljiva iz istog razloga.

$X \rightarrow a$ (5)

$Y \rightarrow aa$ (6)

Neupotrebljiva jer ne postoji
izvođenje $W \Rightarrow \alpha Y \beta$.

Primer nejednoznačne gramatike

$G = (\{lraz\}, \{\mathbf{const}, +, *\}, lraz, P)$

P: $lraz \rightarrow lraz + lraz$

$lraz \rightarrow lraz * lraz$

$lraz \rightarrow \mathbf{const}$

Kreirati moguća sintaksna stabla izraza

$const * const + const$

Ekvivalentna jednoznačna gramatika

$G = (\{Izraz, Proizvod, Faktor\}, \{\mathbf{const}, +, *\}, Izraz, P)$

P:

- $Izraz \rightarrow Izraz + Proizvod$
- $Izraz \rightarrow Proizvod$
- $Proizvod \rightarrow Proizvod * Faktor$
- $Proizvod \rightarrow Faktor$
- $Faktor \rightarrow \mathbf{const}$

Kreirati sintaksno stablo izraza koji je naveden u prethodnom primeru.

Tipovi gramatika

- Gramatike tipa 0
  - Bez ograničenja
- Gramatike tipa 1
  - Dužina reči koja se nalazi na levoj strani smene $\leq$ od dužine reči koja se nalazi na desnoj strani smene
- Gramatike tipa 2
  - Na levoj strani smene nalazi se samo jedan neterminalni simbol (beskonteksne gramatike)
- Gramatike tipa 3
  - Smene su oblika: $A \rightarrow a$, $A \rightarrow aB$ ili $A \rightarrow \varepsilon$ (gde $A \in V_N$, $a \in V_T$, a ε je prazan simbol)

Zadatak

- Kom tipu pripadaju i koji jezik definišu gramatike zadate sledećim skupom smena:

G1:   (1) $I \rightarrow a C a$ (4) $a B \rightarrow B a$
             (2) $C \rightarrow a C B a$ (5) $b B \rightarrow b b$
             (3) $C \rightarrow b$

G2:   (1) $S \rightarrow S a$ (3) $A \rightarrow a A b$
             (2) $S \rightarrow a A$ (4) $A \rightarrow a b$

G3:   (1) $S \rightarrow a S$ (4) $C \rightarrow a C$
             (2) $S \rightarrow a B$ (5) $C \rightarrow a$
             (3) $B \rightarrow b C$

Mašine za prepoznavanje jezika

- Tjuringova mašina
    - Prepoznaje reči jezika definisanih gramatikama tipa 0
  - Linearno-ograničeni automati
    - Prepoznaju reči jezika definisanih gramatikama tipa 1
  - Magacinski automati
    - Prepoznaju reči jezika definisanih gramatikama tipa 2
  - Konačni automati
    - Prepoznaju reči jezika definisanih gramatikama tipa 3
-

Načini definisanja konačnih automata

- Formalni opis uređenom petorkom:

$$M=(V,Q,q_0,F,g)$$

gde je:

V – ulazna azbuka,

Q – skup stanja,

q_0 – početno stanje,

F – skup završnih stanja,

g – skup preslikavanja ($g: Q \times V \rightarrow Q$)

Primer konačnog automata

■ Primer1:

$M = (\{0, 1\}, \{A, B, C, D, F, G\}, A, \{C, F, G\}, g)$

Gde je g:

$g(A, 0) = B$

$g(A, 1) = D$

$g(B, 0) = C$

$g(B, 1) = F$

$g(C, 0) = C$

$g(C, 1) = F$

$g(D, 0) = F$

$g(D, 1) = E$

$g(E, 0) = F$

$g(E, 1) = E$

$g(F, 0) = G$

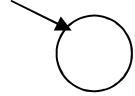

$g(F, 1) = G$

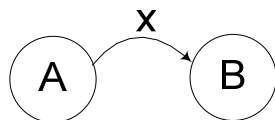
$g(G, 0) = G$

$g(G, 1) = G$

Načini definisanja konačnih automata

■ Grafom prelaza:

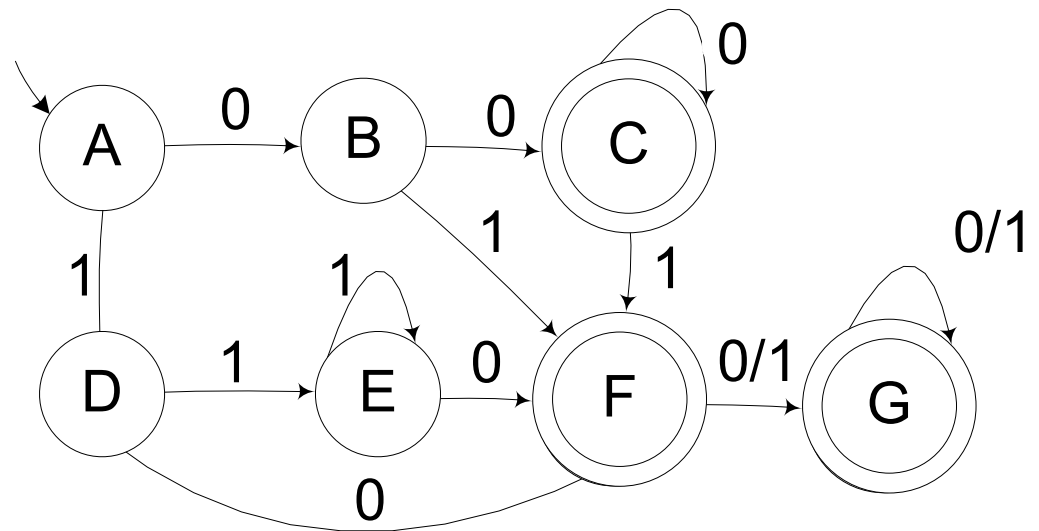
- ❑ Ulazna azbuka V - skup simbola kojima su označeni potezi u grafu.
- ❑ Skup stanja Q – čvorovi u grafu.
- ❑ Početno stanje – ulazni čvor (obeležen ulaznom granom)
- ❑ Skup završnih stanja – završni čvorovi obeleženi sa
- ❑ Skup preslikavanja konačnog automata definiše se potezima u grafu. Preslikavanju $g(A,x)=B$ odgovara potez

Konačni automat iz primera 1 predstavljen grafom prelaza

$M = (\{0, 1\}, \{A, B, C, D, E, F, G\}, A, \{C, F, G\}, g)$

$g(A, 0) = B$	$g(E, 0) = F$
$g(A, 1) = D$	$g(E, 1) = E$
$g(B, 0) = C$	$g(F, 0) = G$
$g(B, 1) = F$	$g(F, 1) = G$
$g(C, 0) = C$	$g(G, 0) = G$
$g(C, 1) = F$	$g(G, 1) = G$
$g(D, 0) = F$	
$g(D, 1) = E$	

Načini definisanja konačnih automata

■ Tablicom prelaza:

- Ulazna azbuka V – oznake kolona u tabeli prelaza.
- Skup stanja Q – oznake vrsta u tabeli prelaza.
- Početno stanje – oznaka vrste koja je obeležena strelicom ($\rightarrow$) ili oznaka prve vrste ukoliko vrsta koja odgovara startnom simbolu nije posebno obeležena.
- Skup završnih stanja – U tabeli prelaza se dodaje posebna kolona u koju se upisuje identifikator prihvatanja-odbijanja. U toj koloni upisane su jedinice u vrstama koje odgovaraju završnim stanjima, a nule u vrstama koje odgovaraju stanjima koja nisu završna.
- Elementi tabele definišu preslikavanja automata.

Konačni automat iz primera 1 predstavljen tablicom prelaza

$M = (\{0, 1\}, \{A, B, C, D, E, F, G\}, A, \{C, F, G\}, g)$

$g(A, 0) = B$ $g(E, 0) = F$
 $g(A, 1) = D$ $g(E, 1) = E$
 $g(B, 0) = C$ $g(F, 0) = G$
 $g(B, 1) = F$ $g(F, 1) = G$
 $g(C, 0) = C$ $g(G, 0) = G$
 $g(C, 1) = F$ $g(G, 1) = G$
 $g(D, 0) = F$
 $g(D, 1) = E$

	0	1	prih/odb
A	B	D	0
B	C	F	0
C	C	F	1
D	F	E	0
E	F	E	0
F	G	G	1
G	G	G	1

Deterministički i nedeterministički konačni automati

- Prethodna definicija konačnog automata je, u stvari definicija determinističkog konačnog automata.
- Nedeterministički konačni automati definisani su istom uređenom petorkom kao i deterministički konačni automati, jedina razlika je u tome što su preslikavanja koja vrše nedeterministički konačni automati oblika:

$$g: Q \times V \rightarrow S, \text{ gde je } S \subset Q.$$

Dakle, nedeterministički konačni automat pod dejstvom istog ulaznog simbola može da pređe u više različitih stanja.

Algoritam za prepoznavanje reči korišćenjem deterministiških automata

```
DKA(  $t_0 t_1 \dots t_{n-1}$  )
{
    tekuce_stanje =  $q_0$ ;    //  $q_0$  - pocetno stanje
    tekuci_ulaz =  $t_0$ ;
    while ( !(kraj_ulazne_reci) )
    {
        tekuce_stanje = g(tekuce_stanje, tekuci_ulaz );
        tekuci_ulaz = sledeci_znak_ulazne_sekvence;
    }
    if ( tekuce_stanje  $\in F$  )    //  $F$  - skup završnih stanja
        ulazna_rec_je_prepoznata;
    else
        ulazna_rec_nije_prepoznata;
}
```

Algoritam za prepoznavanje reči korišćenjem nedeterminističkih automata

```
NDKA(  $t_0 t_1 \dots t_{n-1}$  )
{
    tekuci_skup_stanja =  $\{q_0\}$ ;
    tekuci_ulaz =  $t_0$ ;
    while ( !(kraj_ulazne_reci) )
    {
        novi_skup_stanja =  $\emptyset$ ;
        foreach(  $q$  in tekuci_skup_stanja )
            novi_skup_stanja = novi_skup_stanja  $\cup$   $g(q, tekuci\_ulaz)$ ;
        tekuci_skup_stanja = novi_skup_stanja;
        tekuci_ulaz = sledeci_znak_ulazne_sekvence;
    }
    if ( tekuci_skup_stanje  $\cap F \neq \emptyset$  )
        ulazna_rec_je_prepoznata;
    else
        ulazna_rec_nije_prepoznata;
}
```

Konačni automati i regularni izrazi

■ Zadatak:

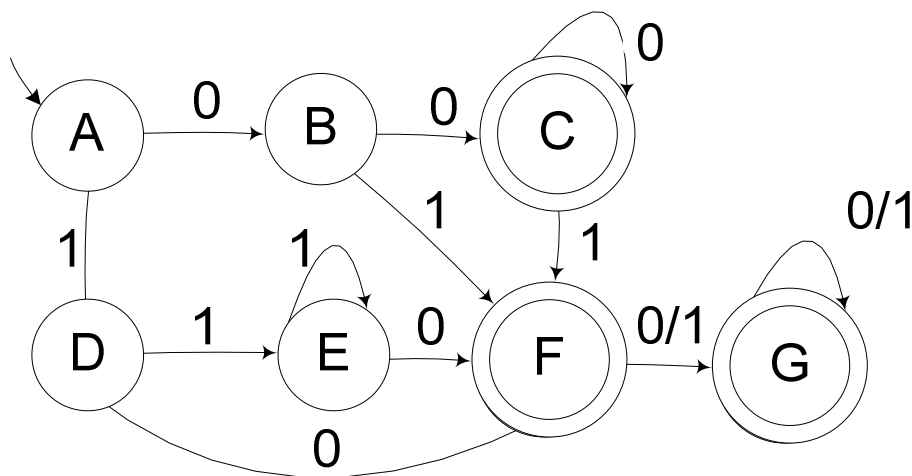
Odrediti regularni izraz jezika koji se prepoznaje konačnim automatom iz primera 1.

Korak1: Definisanje jednačina stanja

Za svako stanje u konačnom automatu piše se jednačina stanja koja definiše načine na koje se može doći do posmatranog stanja.

Jednačine stanja konačnog automata iz primera 1.

1) $A = A\lambda$

2) $B = A0$

3) $C = B0 + C0$

4) $D = A1$

5) $E = D1 + E1$

6) $F = B1 + C1 + D0 + E0$

7) $G = F0 + F1 + G0 + G1$

Izvođenje regularnog izraza jezika na osnovu jednačina stanja

Korak2: Izvođenje regularnog izraza

Regularni izraz jezika definiše opšti oblik skupa reči koje konačni automat prevode iz početnog u neko od završnih stanja. Definirati regularni izraz znači odrediti funkcionalnu zavisnost izlaznih stanja i ulazne grane u automat. Tj. izraziti svako završno stanje q_j u obliku $q_j = f(q_0 \lambda)$.

Pravila za izvođenje regularnih izraza:

- Jednačina oblika $q_i = q_j a + q_j b$ se transformiše u $q_i = q_j (a + b)$
- Jednačina oblika $q_i = q_i a + q_j b$ se transformiše u $q_i = q_j b a^*$

Izvođenje regularnog jezika koji se prepoznaje konačnim automatom iz primera 1.

- 1) $A = A\lambda$
- 2) $B = A0$
- 3) $C = B0 + C0$
- 4) $D = A1$
- 5) $E = D1 + E1$
- 6) $F = B1 + C1 + D0 + E0$
- 7) $G = F0 + F1 + G0 + G1$

Iz 1) i 4) dobijamo:

$$10) D = A\lambda 1$$

Iz 5) i 10):

$$E = A\lambda 11 + E1$$

tj.

$$11) E = A\lambda 111^*$$

Iz jednačina 1) i 2) sledi:

$$8) B = A\lambda 0$$

Iz 3) i 8):

$$C = A\lambda 00 + C0$$

tj.

$$9) C = A\lambda 000^*$$

Zamenom 8), 9), 10) i 11) u 6) dobijamo:

$$F = A\lambda 01 + A\lambda 000^*1 + A\lambda 10 + A\lambda 111^*0$$

tj.

$$12) F = A\lambda (01 + 000^*1 + 10 + 111^*0)$$

Izvođenje regularnog jezika koji se prepoznaje konačnim automatom iz primera 1.

Iz 7) sledi:

$$13) \quad G = F(0+1) + G(0+1) = F(0+1)(0+1)^*$$

Zamenom 12) u 13) dobijamo:

$$14) \quad G = A\lambda(01 + 000^*1 + 10 + 111^*0)(0+1)(0+1)^*$$

Konačno, jezik koji je definisan gramatikom je unija jezika koje prepoznaju stanja C, F i G:

$$L = 000^* + (01 + 000^*1 + 10 + 111^*0) + (01 + 000^*1 + 10 + 111^*0)(0+1)(0+1)^*$$

Veza konačnih automata i gramatika tipa 3

- ❑ Ulazna azbuka odgovara skupu terminalnih simbola gramatike.
- ❑ Skup stanja odgovara skupu neterminalnih simbola gramatike.
- ❑ Početno stanje je startni simbol gramatike.
- ❑ Preslikavanje oblika $g(q_i, a) = q_j$ odgovara smeni gramatike $q_i \rightarrow aq_j$.
- ❑ Završna stanja su oni neterminalni simboli za koje postoji smena oblika $q_i \rightarrow \varepsilon$.

Definisanje konačnog automata za prepoznavanje reči jezika definisanog gramatikom tipa 3.

■ Zadatak:

Definisati konačni automat za prepoznavanje označenih celih brojeva. Označeni ceo broj definisan je sledećom gramatikom:

$\langle \text{OznaceniCeoBroj} \rangle ::= + \langle \text{NeoznaceniCeoBroj} \rangle$

$\langle \text{OznaceniCeoBroj} \rangle ::= - \langle \text{NeoznaceniCeoBroj} \rangle$

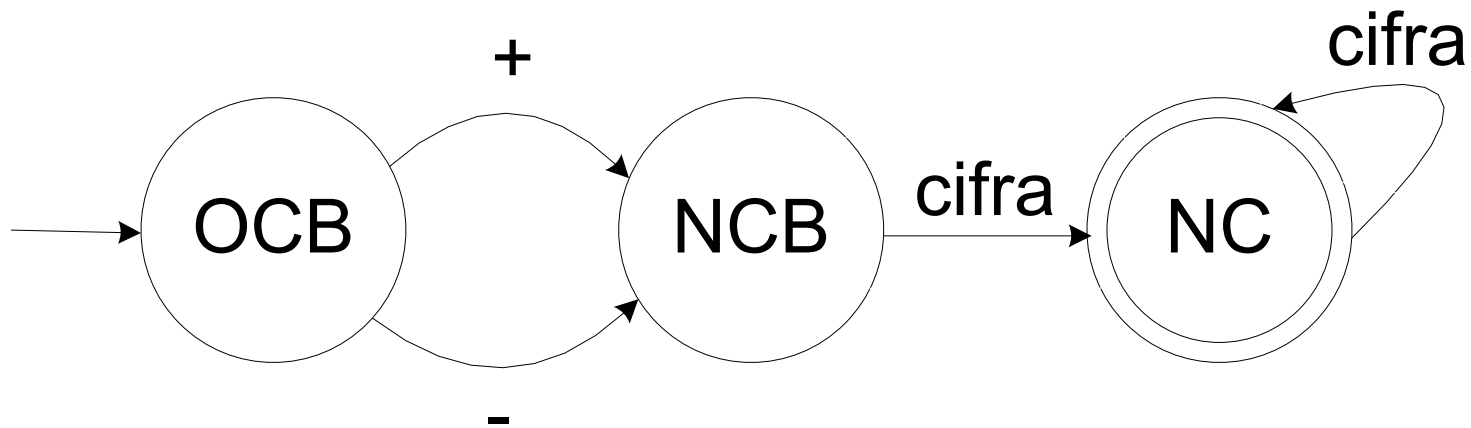
$\langle \text{NeoznaceniCeoBroj} \rangle ::= \mathbf{cifra} \langle \text{NizCifara} \rangle$

$\langle \text{NizCifara} \rangle ::= \mathbf{cifra} \langle \text{NizCifara} \rangle$

$\langle \text{NizCifara} \rangle ::= \varepsilon$

Definisanje konačnog automata za prepoznavanje reči jezika definisanog gramatikom tipa 3.

Definisanje konačnog automata za prepoznavanje reči jezika definisanog regularnim izrazom

■ Zadatak:

Definisati konačni automat za prepoznavanje označenih realnih brojeva u eksponencijalnom zapisu. Eksponencijalni zapis realnog broja definisan je sledećim regularnim izrazom:

$(+ \mid -) \text{cifra} \text{cifra}^* \cdot \text{cifra}^* (E \mid e) (+ \mid -) \text{cifra} \text{cifra}^*$

